

Porabje

TEDNIK SLOVENCEV NA MADŽARSKEM

Monošter, 15. aprila 2021 - Leto XXXI, št. 15

stran 2

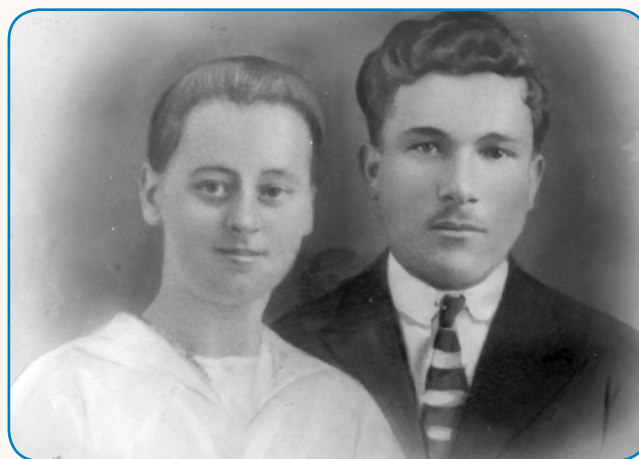
DEKLE SO SE VČILE DOMA

JANEZ PUHAR
stran 3

»Mamo v držini tau srečo, ka nam je bilau dano, ka dobro čijemo«
stran 4

Gda bi se kaupati trbelo, te je bilau največ listva
stran 8

DEKLE SO SE VČILE DOMA

Gimnazija v Monoštru in njen pomen za Slovence v Slovenski krajini je naslov publikacije, stero je vödala Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota. Knjigo je napisala Klauđija Sedar, stera je v zadnji lejtaj že večkrat sodelovala s Porabskimi Slovenci.

»Kak znamo, smo v naši knjižnici vödali že več knjig, povezanih s Porabjóm, zdaj pa sam se odlaučila, ka mo se spravlala z monoštrsko gimnazijo, na stero so odili tudi mlajši iz Porabja in Prekmurja. Ovači pa če malo spaumnim, izraz Slovenska krajina se je nüco za krajino,

v sterój so v enom rosangi vküper živelj Prekmurci in Porabci. Od 18. stoletja naprej se je prva nüco izraz Slovenska okroglina, steroga je prvo zapiso Mikloš Küzmič. Eno stoletje sledi se je začno nücati izraz Slovenska krajina. Po leti 1919, gda smo šli narazno, smo daubili izraza Prekmurje in Porabje,« je prva raztolmačila Klauđija Sedar, stera je v prvom tali knjige neka rejči napisala o zgodovini Porabja in Monoštra, po tistom pa tudi o tom, kakšno je bilau šaulivanje Slovincov v toj krajini: »Prve šaule na tom območji so bile že v 11. stoletji. Znamo, ka je vogrski krau sveti Štefan zapovedo, ka vsakši deset vesnic more ustanoviti župnijo, postaviti cerkev, župnišče in župnijsko šaulo. Malo vekši napredek je prišo v cajti reformacije, v 16. stoletji, gda

se je dau trno velki pouderék (hangsúly) na šaulivani, tomi, ka se lidge navčijo šteti pa pisati. Tisto, gda je te tau začnilo redno valati, pa je bilau v 18. stoletji, gda

Klauđija Sedar

je Marija Terezija zapovedala, ka so šaule gratale obvezne. Do tistoga cajta, ka je bila konec 19. stoletja ustanovljena monoštrska gimnazija, so bile v Slovenski

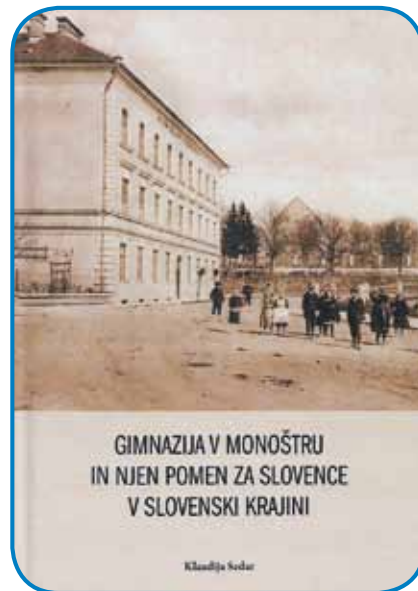
Gimnazija je značilna zidina na glavnom trgi Monoštra

krajini samo osnovne šaule. Tisti, steri so se steli šaulivati dale, tej pa je nej bilau tak dosta, vej pa so si samo redki leko tau privauščili, so mogli titi v Dajčland, na Slovaško pa inan na Vogrsko. V Murski Soboti je bila v 19.

stoletji ustanovljena dvorazredna ljudska šaula, malo sledkar ške meščanska šaula, gimnazijo pa je Sobotu dobila komaj leta 1919.«

Gimnazija v Monoštri, stera je bila ustanovljena leta 1893, je bila vse do tistoga mau, ka je bila po prvi svetovni bojni ustanovljena soboška gimnazija, glavna izobraževalna srednješolska ustanova v Slovenski krajini, stero so obiskovali tak porabski kak tudi prekmurski dijaki. »V prvi letnik je bilau vpisanih trno dosta, celau 61 dijakov. Mene je zanimó cajt od ustanovitve do leta 1948, gda je v Porabji pauleg železne zavese nastaupto tudi narodnostno-kulturni molk. Iskala sam podatke o tom, kelko dijakov iz Prekmurja in Porabja je v tom cajti odilo na tau gimnazijo. O tom je do zdaj v slovenskom geziški ške nej bilau dosta napisano, samo na kratko,« je ške raztolmačila Klauđija Sedar, stera se trno lepau zahvali za pomauč pri iskanji in dostopi do gradiva tak Evi Balógh, ravnateljici gimnazije Mihály Vörösmartyja, kak tudi Norberti Gerencséri, profesori slovenskoga geziška na gimnaziji, pauleg toga pa ške Mestni knjižnici in muzeji Móra Ferenc v Monoštri in Županijski knjižnici Berzsényi Dániel v Somboteli. Gimnazija v Monoštri, stera je prva bila enorazredna, je s šolskim letom 1896/97 gratala štirirazredna, s 1905/06 pa osemrazredna, tau pa je pomenilo, ka so dijaki v tom šolskom leti leko prvo paut delali tudi maturo. S šolskim letom 1924/25 se je začno učni program po realnom gimnazijskom programi, sledkar pa je bila v njau vključena ške delavska gimnazija: »Gimnazijo so obiskovali učenci iz bližnje in daljne okolice, tudi Slovenci iz gnešnjega Prekmurja in Porabja, steri so bili glede na narodnost številčno zastopani kak tre-

tji po redi, za Madžari in Nenci. Preglednola sam vse letopise in ugotovila, ka je na monoštrsko gimnazijo odilo najmenje 300 dijakov, sterih materni gezik je biu

Naslovnica knjige

slovenski. Istina pa gé, ka so eni odili mogauče samo eno leto ali pa dvej na tau šaulo, pa so se te šli inan šaulivat. Učni gezik je biu seveda vogrski, leko pa so se mlajši včili tudi več tihinskih geziškov, tudi angleškoga, slovenskoga pa v tistom cajti nej.« Malo bole točni so podatki o tistih, steri so zgotovili ma-

turo. V obdobji 1906-1948 je vsevküper maturejralo 779 dijakov, od toga jih je bilau 187 z območja Slovenske krajine. Večina, 53, jih je bila iz Porabja, največ iz Monoštra, 34 pa iz Prekmurja, največ iz Murske Sobotu, bili pa so ške iz Bodonec, Gornjih Petrovec, Vučje Gomile, Bogojine in drugih krajov.

»Zanimivo je tudi tau, ka so dekletje prvin nej smeletje rejdno oditi v gimnazijo, liki so se včile izredno, tak ka so se včile doma. Na šaulo so šle samo te, gda so vižge mele. Prva dijakinja jo je napravla leta 1898,« je povedala Klauđija Sedar, stera tak brodi, ka bi leko tau temo ške nadgradila, vej pa je tau, »ka sam do zdaj vküperspravila in dojnapisala leko dobra podlaga za tau, ka se dale razisküvle, najbolje ka se tiče dijakov slovenske narodnosti in tau, kelko jih je rejsan odilo na monoštrsko gimnazijo.«

Silva Eöry

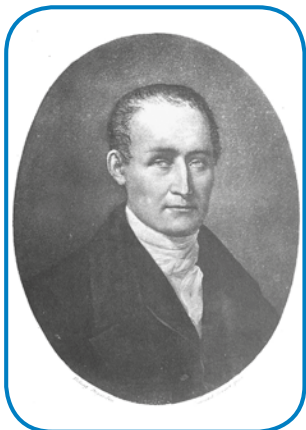

Slovenski dijaki zadnjih letnikov srednjih šol so se prejšnji teden srečali s predsednico Zveze Slovincov na Madžarskem Andreo Kovács in se pogovarjali o svoji »usodi«, saj je pandemija spremenila nekatere njihove načrte. Pred epidemijo so bili vsi namenjeni na študij v Slovenijo, najprej na celoletno šolo slovenskega jezika, potem na redni študij. Dijakinji Júlia Nagy in Noémi Illés sta svoje prijavnice poslali tudi na madžarske visokošolske ustanove, dijaka Zalán Lang in Bálint Labricz vsekakor želita nadaljevati šolanje v Sloveniji. Več o tem, kako jim lahko pri tem pomaga ZSM, v naslednji številki.

Ko je fotografija postala umetnost

JANEZ PUHAR

Danes, ko likovno ustvarjanje pogosto izstopa iz klasičnih okvirjev in sega v najnovejše tehnološke in medijske inovativne

Joseph Nicéphore Niépce

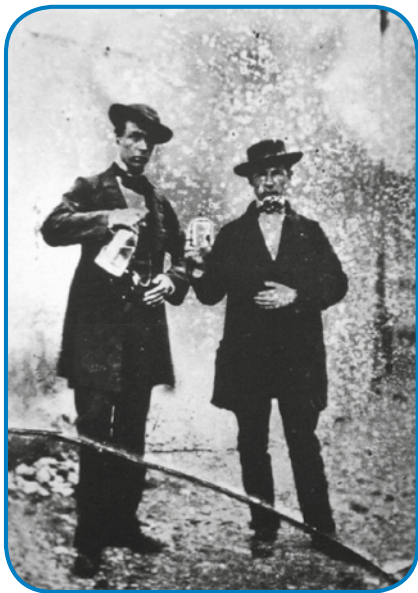
sfere, je v tradicionalno likovno dogajanje vstopila še fotografija, ki je bolj kot kateri drug medij zaznamovala prejšnje stoletje. Prvotno se je nanjo gledalo zviška in se jo obravnavalo le kot tehnični izum, vendar je v marsičem presešla svoj prvotni namen in se povzpela celo do samega vrhunca umetnosti.

Fotografija se je aktivno pričela razvijati v prvi polovici 19. stoletja, iz odkritij nekdanjega Napoleonovega vojaka in litografa Josepha Niecephora Niépcea (1765-1833). Okoli leta 1824 je izumil prvi fotografski postopek, ki ga je poimenoval *heliografija*, kar pomeni *sončna risba*. Prvo trajno fotografijo z naslovom »Pogled z okna La Gras

pri Saint-Loup-de-Varennes« pa je posnel leta 1827. To je bila hkrati tudi prva fotografija. Njen pozitiv je bil unikat.

Fotograf *Louis Jacques M. Daguerre* (1787-1851) je ta izum kmalu izpopolnil. Eksperimentalni je s *camero obscuro* (lat. temna soba), ki je sicer predhodnica sodobnega fotoaparata, in iskal možnosti, kako čim hitreje priti do slike. Leta 1838 je izumil t. i. *dagerotipijo*. Slovesna razglasitev te nove tehnike je

bila leta 1839 in ta datum velja danes za rojstni dan fotografije. Potekala je na skupni seji francoske Akademije znanosti in lepe umetnosti. Francoska vlada je odkupila Daguerrov izum ter ga brezplačno podarila na voljo svetovni javnosti. Temu dogodku pa je vse do danes sledil dolg in bogat oris ustvarjanja fotografije. V zgodovini fotografije se je pojavilo tudi ime našega sonarodnjaka Janeza Puharja. Rojen je bil leta 1814 v Kranju. Tam je obiskoval realko, po končanem 3. razredu pa gimnazijo v Ljubljani. Bil je zelo nadobuden učenec, nadarjen za dve zelo različni področji – jezikoslovje in naravoslovje. Še posebej je svojo ljubezen izkazoval do botanike, risanja in glasbe. Pisal je tudi pesmi. Po opravljeni maturi je nameraval svojo življenjsko pot posvetiti umetnosti, vendar je na materino željo postal duhovnik, v katerega je bil

Puhar, Portret dveh mož

posvečen leta 1838. Leto kasneje je služboval v Metliki in tedaj se je pričel intenzivno ukvarjati s fotografijo, ki je bila takrat v Evropi že aktualna. Ker pa je bil zanj originalni postopek ustvarjanja na tem področju predrag, je Puhar iznašel svojega, mnogo cenejšega, tako da je namesto kovine uporabil steklo. Temu je prilagodil tudi primerno vrsto kemikalij in istočasno predstavil izjemno prednost stekla. Njegova metoda je slonela na osvetljeva-

nju steklene plošče, izpostavljene žveplnim param, nato obdelane še z jodovimi parami. Takšna steklena plošča je bila vstavljena

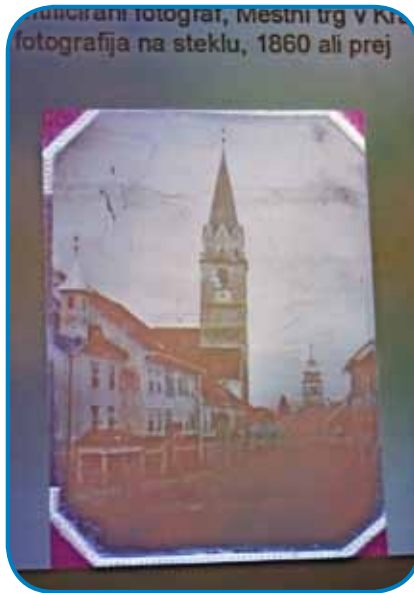
Louis Daguerre

v kamero in v času osvetljevanja izpostavljena živosrebrnim param. Osvetljevanje je trajalo 15 sekund. Tako je nastala slika, ki jo je Puhar fiksiral z alkoholom. Njegov svojevrsten fotografski dosežek, poimenovan s prelepim slovenskim nazivom *svetlopolis* (slika na steklo, *hyalotipija*, kasneje v čast izumitelja poimenovala tudi *puharotipija*), se v primerjavi z dotedanjimi postopki odlikuje z naslednjimi prednostmi: podoba na steklu je omogočila zasuk v pozitivno sliko; dosegel je prej nedosegljivo kratek čas ekspozicije (15 sekund), kar mu je omogočilo fotografirati portrete; slike je lahko svetlobno kopiral na papir; zaradi uporabe cenejših materialov je bil postopek izdelave slike mnogo cenejši. Vanj je poleg skromnih informacij o dagerotipiji vložil vse svoje široko naravoslovno znanje, kreativen, eksperimentalen pristop in dostopne sestavine.

Ko je leta 1843 Janez Puhar postal kaplan v Ljubnem na Gorenjskem, kjer je z veliko vnemo nadaljeval raziskave, je v nemškem časniku *Carniolia* seznanil bralstvo z rezultatom izdelovanja heliotipij na steklene plošče. O tem so prav tako poro-

čali tedanji časopisi *Carniolia*, *Innerösterreichisches Industrie und Gewerbe Blatt ter Bleiweissene novice*. V vseh omenjenih novicah članki navajajo, kako je Puhar v manj kot v štirih letih po razglasitvi dagerotipije obvestil javnost o svojem izumu fotografije na steklene plošče. Žal so za njegove dosežke na Dunaju izvedeli šele leta 1850, v Parizu pa dve leti kasneje. Ti dve letnici sta bili zanj usodni, saj ga je prehitel *Abel Niépce de Saint-Victor*, ki je v Parizu leta 1848 prav tako objavil svoj postopek fotografije na steklo. Časovni zamik za priznanje prioritete je bil kljub Puharjevemu prizadevanju prevelik. A o svojem izumu je vendar poročal leta 1849 društvu naravoslovcev v Ljubljani. Leta 1851 je sodeloval na industrijski razstavi v Londonu, kjer je prejel bronasto kolajno, nato pa še v New Yorku.

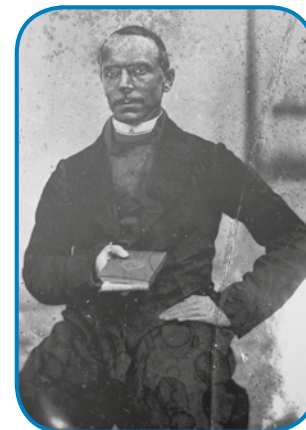
Šele po objavi v Poročilih dunaj-

Puhar, Kranjska župna cerkev

ske Akademije znanosti leta 1851 je bil deležen svetovne pozornosti. Diplomsko, ki jo je Puhar leta 1852 prejel v Parizu, je izdala tamkajšnja *Akademija za poljedelstvo, obrt in trgovino*. S tem je postal tudi njihov častni član. Prejeta diploma je danes shranjena v Narodnem muzeju Slovenije v Ljubljani. Zgodovinar Jurij Jarc je takrat o Janezu Puharju zapisal: »Zdaj častiti gospod še vedno eksperimentira, veliko ima spet noviga, samo

škoda, da noče objaviti svojih čudovitih iznajdb«. Prav tako je poudaril, da Puharja častijo na Dunaju, v Londonu, v Parizu in v

Puhar, Autoportret na steklo

New Yorku ter da dobiva številna priznanja in darila.

Zaradi svojega osnovnega poklica je Janez Puhar služboval v različnih krajih po Sloveniji – v Leskovcu pri Krškem, na Svibnem, v Metliki, Ljubnem, Radovljici, na Bledu, v Cerkljah na Gorenjskem, Kamniku in na Dovjem. Svoja zadnja leta je močno bolehal na pljučih, kar je bila verjetno posledica poskusov z žveplom, halogeni in z živim srebrom. Neozdravljivo bolan se je vrnil v Kranj, kjer je avgusta, leta 1864, star komaj 50 let, dočkal svojo zadnjo uro. Poleg slik na steklo se je ohranilo nekaj njegovih manjših fotografij na papirju, ki jih je Puhar pripravil in poslal po lastnem postopku. To kaže, da je nekatere navedenosti ohranil kot izumiteljsko skrivnost. Zapuščina našega velikega fotografa je skromna. Obsega 6 fotografij; štiri fotografije neprecenljive vrednosti varuje Narodni muzej Slovenije, eno Muzej za arhitekturo in oblikovanje v Ljubljani, ena pa je v zasebni zbirki. Ohranjenih je prav tako nekaj njegovih pesmi, nekatere so tudi uglasbene, tri Puharjeve fotoreprodukcije risb in originalna diploma Francoske akademije. Njegova zapuščina je skromna, vendar za zgodovino slovenske fotografije zagotovo neprecenljive vrednosti.

(Slika na 1. strani: Puhar, Portret svaka na steklu.)

Mojca Polona Vaupotič

PREKMURJE

#VarnoZMotorjem

#VarnoZMotorjem je naslov nacionalne preventivne akcije (nemzeti balesetmegelőzési akció) (koordinira jo Javna agencija RS za varnost prometa), stero so v Sloveniji pripravili preinavauči keden. Policaji so malo bole gledali, kak se vozijo tisti, steri se brž pelajo po dvej potačaj, tak na motoraj kak na mopedaj. Istina gé, ka je po vüzenskij svetkaj nej bilau telko prometa, kak so brodili, pa nej samo zavolo epidemije, liki tüdi zavolo toga, ka je zapadno snejg, pa mrzlo je bilau. Ali etak ali ovak je sezona motoristov pred dverami.

So pa naši policaji ob toj priliki vödali neka podatkov, kakša je bila prometna varnost (közlekedésbiztonság) vznikov na dvej potačaj v preinavaučom leti. V primerjavi z letom 2019 je bilou menje prometnih nesreč in tüdi mrtvih, pa telesno skvardjenih motoristov, pri tistih, steri vozijo mopede, pa je bilau nesreč več. Število prometnih nesreč z udeležbo motoristov se je v leti 2020 v primerjavi z letom 2019 zmenšalo s 681 na 539. V prometnij nesrečaj je mrlo 16 (leta 2019 pa 20) motoristov. Fejst se jih je poškodovalo 116 (148), leži pa 254 (327). Število prometnij nesreč z udeležbo vznikov mopedov pa se je v leti 2020 povečalo s 300 na 305. V prometnij nesrečaj so mrli štirge (leta 2019 dva) vznikni mopedov. Fejst se jih je poškodovalo 50 (42), 178 (194) vznikov pa jih je melo lejke telesne poškodbe. Policaji, tüdi v Prekmurji, na začetki motoristične sezone opozarjajo, ka naj vznikni skrb majo, vej pa je asfalt ške furt mrzeu, pauleg toga je na poštijaj dosta peska, pa tüdi grab, stere so se napravile pozimi, zatau naj ne lejčejo preveč naglo.

Silva Eöry

Luka Ščavničar - škonik in kontrabasist

»MAMO V DRŽINI TAU SREČO, KA NAM JE BILAU DANO, KA DOBRO ČÜJEMO«

Böltinčan Luka Ščavničar je ške eden od tistih iz té velke prekmurske vesnice, steri se z muziko spravljajo. Tak kak Miha Kavaš, steroga smo nej dugo toga nazaj v naši novinaj že notpokazali, je tüdi on svojo goslarsko kariero začno kak mali pojbič v Mladi beltinški bandi, gnesden pa je član skupin Prašnati, Edna in The Margins.

»Že moji dedeki in babice so spejvali pri raznih pevskih zboraj, tüdi v cerkvi, tak ka sta se z muziko začnila spravlati tüdi mojiva oča pa mati, steriva sta dugo tüdi pri tamburaški skupini špilala. Mamo v držini tau srečo, ka nam je bilau dano, ka dobro čüjemo,« je povedo Luka Ščavničar, steri je prva špilo klavir, te pa, gda so ga potegnili k Mali beltinški bandi, so njemi v roke dali kontrabas: »Te je biu problem, ka je tistoga cajta v Böltincaj in okolici nej bilau nikšoga takšoga škonika, steri bi znau včiti špilati na té instrument. Tak sam se duga lejta odo včit v Lendavo, kama je odo en Madžar, na žalost več ne vem njegvoga imena. Malo bole žmetno sva se pogučavala, ka gesne vem vogrski, on pa je nej znau slovenski, ali dosta mi je kazo, pa tüdi tau je istina, ka je muzika univerzalni gezik. Te sam se tüdi dosta vogrskih čardašov navčo. Sledkar me je te ške Tomi Rauchov včiu, gda pa sam se vpiso na študij glasbe na Pedagoški fakulteti v Maribori, pa sam odo ške cuj v nižišo glasbeno šaulo, pa privat sam se ške cuj včiu, vej pa sam steu čimveč znanja in tehnike pridobiti.«

Z Malo beltinško bando je špilo okauli 15 lejt, po tistom pa so pojddje odišli vsakši na svojo stran, ali tü pa tam ške gnesden radi pridejo vküper. Tak je bilou tüdi te, gda se je leta 2018 Luka Ščavničar zdavo: »S skupino smo meli v mojih mlašečij lejtaj dosta koncertov in leko povem, ka je ona ena od glavnij »krivcov«, ka se zdaj aktivno z muziko spravlam.« Mala beltinška banda je med drugim špilala tüdi v Bruslji in Strasbourgi ob prvom predsedovanji Slovenije Evropski uniji. V tistom cajti, gda je odo v soboško gimnazijo - in je te tüdi spadnola odločitev, ka de se šau včit za škonika glasbe - je špilo ške v šolskom bendi, v sterom so pojddje špilali tüdi rokendrol muziko. Sledkar je sodelüvo tüdi

z eno najbole znanih pomurskih skupin za zabave Posodi mi jürja, bas kitaro je

Luka Ščavničar špila na kontrabas že od mladih naug

špilo v bendi Sama Budne, kak član Beltinške bande pa je neka cajta sodelüvo tüdi z Vladom Kreslinom. Najbole so nje-

Skupina Edna se je že večkrat predstavila tüdi v Porabji; Luka Ščavničar prvi s prave strani

mi ostali v spomini njegvi letni koncerti v Cankarjevem domi v Ljubljani pa na glavnom odri v okviru festivala Lent v Maribori. Gnesden je Luka Ščavničar kontrabasist v prekmurski skupini Prašnati in prekmursko-štajerski zasedbi Edna (obej skupini sta se že predstavili tüdi v Porabji), pauleg toga pa je ške član prekmursko-rovaškoga kvarteta The Margins. Prašnati so skupina, stera špila staro, »rejsan leko povemo, prašnato muziko, stera je mogauče že pozablana in jo skor niške drugi več ne špila. Tau so nej samo slovenske pesmi, liki tüdi pesmi, stere so se popejvale v nekdešnji Jugoslaviji, pa rusoške, angleške, francoske

in druge.« Skupina Edna pa največ špila prekmurske in porabske ljudske pesmi, s tem ka je muzika inačiča, kak je original. »S skupino The Margins smo pred tremi lejti vödali album Bella Insania, zdaj pa zavolo epidemije malo več počivamo tüdi zatau, ka mamo enoga rovaškoga člana, steri zdaj bole žmetno prejk granice pride. Mamo že material za nauvi CD, samo tau ške čakamo, ka mo leko pa normalno vküprišli in mošli leko v studio snemat.« Tüdi skupini Prašnati in Edna sta meli zavolo epidemije lani samo malo koncertov: »Vsakšomi glasbeniki največ tau pomeni, če se leko na odri predstavi svoji publiku, svojim poslušalcom. Lani pa je toga nej bilau dosta, pa vidli mo, kak de letos.«

Sogovornik z držino žive v Melincaj. Z ženo Barbaro, stero je za rokau zaprosio javno, na soboškom grajskom dvorišči med koncertom skupine Prašnati, je spozno te, gda je začno včiti na odranski osnovni šauli: »Mava dva deteta, Sofija odi v drugi razred, Julij pa de drugi leto šau v prvi razred. Oba se že zanimata za muziko. Čerka se prvo leto vči špilati na gosli na böltinski glasbeni šauli, sin pa bi rad vsefele špilo, od bobnov do kitare. Na youtube si narikta Michaela Jacksona in špila njegvo muziko.«

Po Odrancaj je v malo več kak desetij lejtaj vöminiu že več šaul, zadnja lejta pa vči na Gorickom, pau cajta v Gornjij Petrovcaj, pau pa pri Gradi. »Leko povem, ka sta oba kolektiva dobriva in se rejsan dobro razmejmo. Tüdi drugi lidge, nej samo tisti na šauli, so trno dobri. Malo je edino tau nevola, ka se trbej daleč voziti,« je ške povedo Luka Ščavničar in raztolmačo, ka je bilou tiste štiri mejsce, gda so se mlajši v Sloveniji šaulivali na daljavo, trno žmetno tak za škonike kak za deco. Po tistom, ka so marca pa začnili oditi v šaulo, je pouk tüdi nej biu takši, kak je običajno, vej pa so se razredi nej smeli mejšati, zatau pevski zbori ne delajo tak, kak bi mogli. (Kej na 1. strani: V skupini The Margins špila na bas kitaro.)

Silva Eöry

Kejpi: osebni arhiv Luke Ščavničara

Odstrte skrivnosti sovjetskih taborišč

Identifikacijska št.: 711607; Priimek: Fartek; Ime: Károly; Ime očeta: János; Narodnost: madžarska; Čin: domobran; Kraj rojstva: Gornji Senik, Monoštrski okraj, Železna županija, Madžarska; Letnica rojstva: 1904; Kraj zajetja: Fürstenwald, Nemčija; Datum zajetja: 2. 5. 1945; Datum izpustitve: 8. 12. 1950; Taborišče št. 82.

Vse te podatke lahko v ruskem jeziku oziroma ciriličnem ročnem prepisu madžarskih lastnih imen preberemo na enem od tistih 681.955 zapisov, ki jih o madžarskih državljanih v sovjetskih taboriščih od nedavnega hrani Madžarski narodni arhiv. Ustanova se je 8. aprila 2019 dogovorila z Ruskim državnim vojnim arhivom (RGVA), da ji bo slednji izročil digitalne kopije kartonov o prebivalcih Madžarske (civilistih in vojaki), ki jih je Rdeča armada zajela med drugo svetovno vojno in so jih kasneje evidentirali kot ujetnike v Sovjetski zvezi.

Obdelava podatkov v ruskem jeziku je postavila madžarske arhivarje pred znaten izziv. Najbolj zahtevna naloga je bila identifikacija oseb na kartonih, saj so vse podatke ročno zapisali sovjetski vojaki, nevedši madžarskega jezika (oziroma ujetniki nemške, italjanske, romunske ali madžarske narodnosti, ki so se v ujetništvu nekoliko naučili rusko). Sodelavci moskovskega arhiva so svojim kolegom v Budimpešti izročili tudi čitljiv cirilični prepis z najpomembnejšimi informacijami, ki smo jih navedli na začetku pričujočega članka. (V kolikor je ujetnik v taborišču umrl, so dodali še datum in vzrok smrti.)

Strokovnjaki madžarskega arhiva so podatkovno bazo najprej prečrkovali v latinico (transliteracija), tako je iz 17

podatkovnih elementov na 682 tisoč kartonih nastalo kar 11,5 milijona podatkov. Ročna obdelava le-teh bi trajala dolga leta, zato so pri prepoznavanju osebnih in zemljepisnih imen koristili računalniške algoritme, ki so jih razvili sodelavci Jezikovnega

(Najdemo jo, če v brskalnik vpišemo: »szovjet táborok magyar foglyai«). Na spletni strani so na ogled tudi kopije kartonov v ruskem jeziku (1.363.910 posnetkov) ter še devet drugih podatkovnih baz, povezanih z vojnimi ujetniki. Potrebno je vedeti, da

lovcev 4, iz Števanovcev 5, iz Andovcev 2, iz Ritkarovcev 1, iz Slovenske vesi pa celo 12 ujetnikov. Vse najdeno je potrebno seveda jemati z rezervo, kajti pri zabeležitvi kraja je bilo veliko odvisno od posluha tujejezičnega zapisovalca, nato pa še od učinkovitosti današnjega identifikacijskega algoritma. (Pri krajevnom imenu »Felsőszőlnök« navaja program še opcije Felsőszil, Felsőszalánk, Felsőmicsinye in Felsőszernye.) V podatkovni bazi lahko zasledimo tudi druge podatke vojnih ujetnikov, ki so se rodili na območju današnjega Prekmurja.

Drugi zanimiv način iskanja po zbirki je, če v polje »Kraj zajetja« vnesemo imena porabskih naselij. Tako lahko izvemo, da je Rdeča armada na primer na Gornjem Seniku konec

marca in v začetku aprila zajela kar 94 vojakov madžarske vojske. Zgodovinski viri pričajo, da so sovjetske čete v železnožupanijska območja južno od Rabe vkorakale po 27. marcu 1945, 31. marca pa so zavzele tudi Monošter in okoliške vasi. Iz spominov Gornjeseničanov vemo, da so v njihovo vas prispeli prav na veliki petek, v tamkajšnjem šolskem poslopju pa je še septembra delovala vojaška bolnišnica Rdeče armade.

Kljub vsem pomanjkljivostim je velik uspeh, da je arhivarjem uspelo spletno podatkovno bazo pripraviti v dobrem letu dni po prejetju gradiva. Pomembno je, da v tem primeru ne gre za neke govornice, ki krožijo med ljudmi, temveč za državne in upravne podatke, torej za uradna poročila. Tako bodo morda tudi nekatere porabske družine izvedele, kaj se je zgodilo z njihovimi zdavnaj izginulimi člani, ki se iz druge svetovne vojne niso vrnili nikoli.

-dm-

Лагерь № 82	Спецгоспиталь № V	ОРВ №	КУЗИНА
Национальность венг	В какой армии противника состоял	Сервисмен	
1. Фамилия Фартек	2. Имя Карай	3. Отчество Янош	
4. Год и место рождения 1904	г. Фельшесалык		
5. Адрес до призыва	р-н Сентштард м.п. Вали Венгрия		
6. Подданство или гражданство	Венгерское		
7. Партийность 8/и	8. Вероисповедание	католика	
9. Образование:	ч.п. ч.п.ч.		
а) общее	01857344		
б) специальное	Учетное дело № 14872		
в) военное	Арх. №		
10. Профессия	приветливый		

Karton porabskega ujetnika v Rusiji - če kdo bere pisano cirilico, lahko izve tudi njegov poklic in veroizpoved

inštituta Raziskovalne mreže Loránd Eötvös (ELKH). Do leta 2021 so s tem postopkom opravili 90-odstotno identifikacijo osebnih in 70-odstotno prepoznavanje zemljepisnih imen. Nekateri elementi - kot so imena taborišč, vzroki izpustitve ali smrti - pa so morali arhivarji obdelati sami. Strokovnjaki so iz ruščine prevedli kar petdeset tisoč podatkovnih elementov, pri tem delu so bila potrebna posebna jezikovna, zgodovinska in geografska znanja oziroma poznavanje vojaških činov in medicinskega izrazja. (Vse te podatke je potrebno še preveriti, zato bodo objavljeni kasneje.) Še letos bo dokončana tudi vizualizacija podatkovne baze na zemljevidih, na katerih bomo s pomočjo sodobnih tehnologij lahko spremljali gibanje ujetnikov v času ujetništva.

Madžarski narodni arhiv je prvo inačico podatkovne baze »Madžarski ujetniki v sovjetskih taboriščih« objavil na dan spomina na žrtve komunizma, 25. februarja 2021.

vsebuje zbirka le imena oseb, ki so jih v ruskih zbirnih ali delovnih taboriščih registrirali, torej ne tistih, ki so padli v bitkah ali pa umrli pred zabeležitvijo. Lahko pa se zgodi tudi, da imajo nekateri ujetniki v bazi dva-tri kartone ali še več.

Čas ujetništva je lahko trajal od nekaj mesecev do deset let, odvisno od vojaškega čina ujetnika, njegove dejavnosti med drugo svetovno vojno, politične aktivnosti, zdravstvenega stanja, pomoči Madžarske komunistične partije ali celo sreče. Zajeti so prebivali v enem od taborišč GUPVI ali GULAG, po drugi strani pa lahko med kartoni naletimo tudi na primere, ko so nekoga po nekaj tednih ujetništva v zbirnem taborišču na Madžarskem izpustili.

Splača se pri zavijku za zahtevno iskanje izbrati polje »Kraj rojstva« in vanj vnesti imena porabskih slovenskih vasi (skupaj z oznako županije »Vas«). Podatkovna baza našteva z Gornjega Senika 3, z Dolnjega Senika 2, iz Saka-

ŽELEZNA ŽUPANIJA

Zaprejeti je stolp Irottkő

Zdaj, gda kak turist ne moreš v tujino pa gda so ranč tak vsi hoteli zaprejeti na Vogrskom, ne moreš se bola daleč pelati, samo telko, aj do večera, do desete vöre leko nazaj domau prideš. Zdaj dosta več lüstva odi v naravo, v hribe pa v gauštjo. Dapa nej daleč, maksimalno stau kilometrov kraj od dauma. Zdaj vse tisto poglednejo, na koj so do tejjamau „nej meli časa“, zato ka na maurdje, v tujino, na Balaton, ne welnes trbelo titi. Tau se najbola v bauti Decatlon vidi, kak lani sprtolejt, tak zdaj so vse prazne police. Nega biciklinov, črejvel pa vse druge tiste opreme, stere te nūcamo, gda v naravo demo ali se pelamo. Nej čüda, vej pa zdaj, ka inan ne moreš, gda je lejpo vrejmen po sobotaj pa nedelaj, lüstvo se vanej špancerca.

V Železni županiji spoj dosta lüstva odi na izlete v hribovje Kőszeg. Nej čüda, vej pa če gledamo Prekodonavje, te v hribovji Kőszeg - kak je Irottkő - je najvišša točka s svojimi 882 metri. Zvün tauga z razglednoga stolpa, če je dobro vrejmen, kak v Avstrijo tak proto Vogrskoga lejpo panoramo leko zaglednemo. Prejšnji keden - kak vsigdar - se je tō dosta lüstva napautilo na razgledni stolp, depa na vrejek je niške nej mogo pridti iz vogrskoga tala. Nej zavolo slaboga vrejmena, zavolo avstrijski sodakov, steri so avstrijske turiste pistili, steri so z njihove strani prišli. Tau pa zato, ka so zdaj zavolo epidemije meje zaprli, samo tam leko prejk staupimo mejo, gde je uradno odprejta, pa samo tak, če mamō od 72 vör nej starejši negativni test. Zavolo tauga, ka je stolp ranč na mejo zozidani, vhodna vrata so pa na avstrijskom tali, dočas de meja zaprejta, na tōrem se iz vogrskoga tala ne more pridti.

Karči Holec

OD SLOVENIJE...

Napovedana 3,7-odstotna gospodarska rast

Mednarodni denarni sklad (IMF) je objavil najnovejše gospodarske napovedi za globalno gospodarstvo. Napovedi za Slovenijo ni spreminjal in ji za letos napoveduje 3,7-odstotno gospodarsko rast, prihodnje leto pa 4,5-odstotno. Slovensko gospodarstvo se bo po napovedih IMF na predkoronarsko raven vrnilo šele, ko bo poteklo že kar nekaj let 2022, je napovedal vodja misije za Slovenijo pri IMF-ju Bernardin Akitoby. Ob tem je opozoril na tveganja, ki bi okrevanje lahko zavrla. Navedel je vnovičen razmah epidemije covid-19 zaradi novih različic virusa, zamude ali težave pri kampanji cepljenja in pretrese na mednarodnih finančnih trgih.

Duševnih stisk študentov je vedno več

Študentje postajajo najbolj zastavljena skupina v državi. Stiske med njimi so vedno večje. 89 odstotkov študentov je depresivnih in anksioznih, več je zlorab alkohola in psihoaktivnih snovi. Rezultati študije Nacionalnega inštituta za javno zdravje so grozljivi, pravi psiholog Tomaž Vec: »Vsak četrti študent razmišlja o samomoru. To je podatek, zaradi katerega bi morala država skočiti pokonci in nekaj narediti.« Da je duševnih stisk vedno več, potrjuje tudi predsednik Mladinskega sveta Slovenije Miha Zupančič. Še posebej so ranljivi študentje, ki delajo, saj so finančno odvisni od tega, kar počnejo. Zaposlitve so za njih v času zaprtja države izjemno negotove. Mnogi so morali opustiti študij in se vrniti domov. Posledice bodo dolgoročne. Kakšen bo delež študentov, ki bodo ponavljali, kolikšna bo povprečna starost ob prvi zaposlitvi in kakšna bo starost matere ob rojstvu prvega otroka, se sprašujejo mladi. »Mislim, da bodo posledice epidemije covid-19 še večje, kot jih trenutno lahko vidimo,« meni predsednik mladinskega sveta.

40 let Moškega pevskega zbora Lipovci

Nadaljujejo vaško tradicijo ljudskega petja

Moški pevski zbor Lipovci so ljubitelji družinskega in zborovskega petja iz Lipovcev ustanovili pred štirimi desetletji, prvi zborovodja pa je bil Jože Tivadar. Za njimi je veliko nastopov, tako v domačem kraju kakor tudi drugje po Sloveniji in v tujini. Sedaj je zborovodja Gorazd Tivadar, predsednik

Moški pevski zbor Lipovci ob nastopu v domačem vaškem domu (arhiv zbora)

zbora pa Alojz Sraka. Prvi dirigent, sedaj pevec v zboru, Jože Tivadar, se spomni, da se je pred štiridesetimi leti zbralo osem Lipovčanov, med katerimi je bil on najmlajši, in so začeli vaditi za predstavitev kraja na nacionalni televiziji: »Pa se je kar dobro slišalo. Moški so imeli lepe glasove. Takrat se je še dosti pelo ob raznih družinskih srečanjih in opravilih, organizirano se je običajno pelo ob proščenju in ob novih mašah.« Vse do sedemdesetih let je bila tradicija, da so fantje in tudi starejši moški zapeli ob pomladnih in poletnih večerih, običajno kar na štirih krajih v Lipovcih: na Pinkavi, na Gornjem koncu, Na Trataj in v Čreti. Zbor je nastopal v domačem kraju, na revijah pevskih zborov, šli so tudi na srečanje pevskih zborov v Stično. Večkrat so nastopili na Kmetijsko-živliskem sejmu v Gornji Radgoni in drugod. Ko se je zbor lotil težjega glasbenega programa, mu je pomagal zborovodja Tomaž Kuhar.

Zborovodja Gorazd Tiva-

dar, ki je od očeta Jožeta prevzel vodenje zbora, je dodal, da je v več kot dvajsetih letih, odkar je zborovodja, za njimi veliko nastopov in prijetnih spominov: »Kar nekaj teh spominov imamo lepo shranjenih na naših treh zgoščenkah. Gotovo so bila nekaj posebnega potovanja in

nastopi v velikih mestih, tudi v Rimu, ko smo med drugim zapeli množici na Trgu sv. Petra, vpričo papeža, sedaj že svetega Janeza Pavla II. Pa tudi nastopi po Sloveniji in na avstrijskem Koroškem, v Porabju, Kvarnerskem zalivu, Kranju in drugje.« Ampak, kakorkoli so potovanja lepa, je nekaj posebnega zapeti doma, pred domačini.

Repertoar zbora obsega predvsem prekmurske ljudske pesmi v priredbah za moški zbor, dodaja: »Imamo tudi nekaj skladb, ki so bile napisane posebej za naš zbor; avtorjev Jožefa Tivadarja, Andreja Maroš in profesorja Ivana Florjanca. Ljudskim pesmim radi dodamo kitico ali dve našega pesnika, člana zbora, Franca Cigana Cakija. Radi zapojemo tudi kakšno dalmatinsko pesem. Drugi del repertoarja pa so cerkvene pesmi, ki jih zapojemo pri kakšni maši in vsako leto na proščenju.«

Jože Gabor

Pod Srebrnim brejgom ...

... sta najprva snej pa po tejm mraz pravo katastrofo prinesla, zaprav sta jo naredila. V ništerni slovenski krajina na črešnjaj, breskvaj, marulicaj pa na grozdjovi trsaj skur 100 % kvar majo. Pa je vse tak lepau cvelo, lejpi pauv je na pragi biu. Pa tau ranč v tisti krajina, tam bole skrak maurdja, gé vsigdar bole toplo gé. Depa tau že skur se vsikšo leto vej zgoditi. Na slovenskom teveni so vödali informacijo, ka v zadnji šesti lejtaj, se je tau štirikrat zgodilo. V krajini zmejs med Muro pa Rabo je že en den prva po črešnjaj vdarilo. Djug je popaudnevi v trej vöraj njive cvejte osmaudo. Tak ka nej eno pa nej drugo vrejmen je v tom nesrečnom mejseci aprili nej nika dobro prineslo. Pa se je vse tau ranč na vüzemski pondejlek začnilo. Nisterni bole fundamentalno vörnri so že razglasili, ka se je tau zavolo grejšnoga človekovoga dela zgodilo. Meteorologija vcejlak ovak pripovejda; tam z Arktije, je vöter té mraz pa cejlo nevaulo prineso pa s tejm pauv odneso.

Že je vse vküper tak vögledalo, ka Astrazeneco tö kaj taodnese. Vnauge nevaule so tisti lidgé meli, ka so se s tem cepiti dali. Po dugi dnejevaj analizejranja, zgučavanja pro et contra, zdaj Slovenci pa Slovenke zvün drugi inekcij, do te tö v roke dobivali. V EU-ni so se vsi eške nej zglijali, kak do uni tadale s tejm vrastvom šli, Slovenija de ga mejla. Če je tau dobro ali nej, na taum mesti nemo diskutejrali, najbole naprej valaun je tau, ka aj bi mlajši nazaj v šaule šli, vse baute aj bi se goroprle, pa krčmarske terase ranč tak. Eške vsigdar se guči ka »aj bi se«. Vsa tau obečavanja zar za seuv neka vcejlak drugoga majo, se na velki čüje. Aktualna koalicija vse menje zavüpanja lidi ma, popularnost njim z dneva v den vse bole kaple. S tejm »aj bi se« si škejo popularnost zdignoti, se guči. Leko, ka tau ranč istina gé, zato ka samo eške 30 % lidi njim vörvle, bi njim svoj glas dalo. Tak je tö zdravdje lidi politična špila gratalo.

V vsej tej špilaj so najbole kratko nogometiši potegnoli. Zavolo zadnji ristrikcij se je brsanje labde tö dojstavilo. Čüdno je tau vse vküper, vej pa po cejlaj Evropi se labde na travi naganjajo. Tau je velke čemejre narodilo. Pa je leko ranč iz toga neka vcejlak nauvoga vövdarilo. Nauvo menje se je najšlo, nauvi možakar, steri aj bi slovenska politična kaula naprej potejno pa s tejm vse tisto, ka je dojstanolo. Tau aj bi biu Aleksander Čeferin, najbole prejgen v UEFA. Po anketaj daleč največ lüdi bi njega vöodebralo, če bi do volitev prišlo. Depa samo eden, nej ranč mali problem geste. Čeferin je nej samo gnauk povedo, ka sploj nikšnoga interesa nema, ka bi nut v politiko stano. Leko, ka rejsan nej. Je pa na slovevenski politični sceni se tau nej samo gnauk zgodilo, ka je kakši nauvi človek slejgnjo minuto povedo, »den tanut« pa je vcejlak karte na nauvo zmejšo. Tisti 70 %, ka več te aktualne koalicije ne marajo, pa tadale velko vüpanje majo, ka se tau s Čeferinom ma zgoditi. Gda pa se ma zgoditi, ka slovenski film vö iz groba stane, eške niške ne vej. Tau je skur takša katastrofa gratala kak mraz. Gdakoli se filmarge zglasijo, škejo tau, kak njim odi, se na drugi strani čüje, ka kulturniki so paraziti. Vejmo, ka paraziti na račun drugoga živejo. Naš Srebrni brejg vej prajti, ka politiki svoje plače tö iz porcij dobivajo. Pa tadale brodi, sto je zdaj parazit? Tau un brodi, mi drugi bole, ka tiüma ostanemo.

Miki Roš

Aleksander Ružič

DOJÁN

Bilou je ešče v tisti časaj, da je lektrike v tej krajaj nej bilou. Indri ta, v varaši pa v ravninski vesnicaj so že z lektrikov svejtli duge čase, ali je v ete tapozableni kout nej nikak mogla priti, če glij so glavardje sigdar na kakši prvomajski mitingaj obečali lepšo pa sveklo bodoučnost. Tak je bilo potrebno, najbolje v zimski časaj, da so bili najkrajši dnevi, svejtiti s petrolinon, ali je rad friško tazgoro, pa je ženska dostakrat mogla močnik ali pa zafrigano župo za večerdjo z gorečov skalov v roki kūjati. Tak je bilou potrebno po petroli pa po frtou kile cukra pa mogouče sou, spice, kvas ali pa žajfo v bouto iti. Ležej se je kaj takšoga kūpilo vleti, zato ka se je petroli te nej trošo, pa je včasí ešče kakši aluminiasti cvajer osto od deset ali dvajsti dajc, štere je bilou potrebno v bouti tadati, ka se je leko doubilo drūge stvari; in te si je včasí štoj privouščo tūdi za peden na dugi vrezano navadno klobaso.

»Pišteek, v bouto boš šou,« se je znala, da je že sega svalivavalo, oglasiti baba, štera je za kūnjo brigo mejla. »Pa ne pozabi pet cigarejtlinov dejdeki ešče vcuj vzeti. Če ti nede vōšlo, povej Falouti, ka naj gor zapiše, pa drgoč dobi.«

Pišteek je te vzeo pleteni cecker v roke, in da je za sebov čūjo ešče babo kak je pravila, pa pazi, ka ne spadneš, ka se té dajca sterejo, se je Pišteek napouto v drūgo ves, štera je bila prek brejga, gé je skre ceste stala Faloutova bouta.

»Dober den,« je lepou, kak ga je mati včila lejpoga ponašanja, pozdravo in potisno vou-

ske dveri v bouto. Ponavadi je mogo mimo par močni moškij v zamazani batašaj, šteri so sakši s svojín šōron v rouki skre dver stali, in se naslono na šūrki pult.

»Ka ti trbej, pojep,« se je ponavadi oglaso boutoš, šteroma so vsi pravili, gospoud Falout.

Gospoud Falout je vse, ka je Pišteek proso, na pult noso, pa sprouti s tentastin klabajson, šteroga je vsako pout poslino, ka se je bole vidlo, vse na pak paper, šteri je po cejlon pulti biu razpotegnjeni, eno pod drūgo piso.

»Ešče kaj,« se je oglaso gospoud Falout, da je Pišteek henjo gučati.

»Ja, pa ešče pet cigarejlinov za mojga dejdeka,« se je te spoumno Pišteek.

Gospoud Falout je vō od pul-ta vzeo škatūlo v rjavi paper zapakivane cigarejtline, go oudpro, pa je v novinski paper zamoto pet cigarejlinov, te pa poslino klabajson na glas računō.

»Telko,« se je oglaso pa pogledno proti Pišteki.

Pišteek je zdigno cecker na pult, in da je gospoud Falout prešto dajca, je zdigno čelo pa pravo.

»Dajca so falejša gratala. Nede zadosta. Če nemaš pejnenez, te ti cigarejtline vkraj vzemen.«

Pišteka je gratalo sran, pa tūdi je vido moške, kak so se začnili z njegove nevoule nasmijavati, in je samo vse, ka je bilou na pulti, v cecker zmeto in odleto.

Cejlo pout med njivami, pa gor po brejgi, skoz gouščo, pa doj po sosedovon pašniki je drūgo nika nej vido, ka tisti pet cigarejtlinov v novinski paper zamotani, gospouda Falouta s tistin tentastin klabajson za vūjov, in dejdeka, šteri de žalosten svoj kolapoš na čelo popravo pa proti štali šou. Skuze so njemi tekle, zato ka je svojga dejdeka trno rad meo, pa

je znao, ka je njemi tej par cigarejtlinov edino veselje v ton srmaškon svejti.

Da je doma vse taraztolmačō, je dedek na konci pravo: »Pišteek, ne mej za volo toga nevoule. Nemreš nika. Prou-ti tome srmaštvi nemre nišče nika. Samo ji je pun goubec. Če Boug da, Falout meni več dugo cigarejtlinov nede odavo,« je ešče poboužō Pišteka po svekli vlasaj, vzeo vile in se napouto proti štali.

Pišteek je gledō za njin, kak škrofa v svojii stari batašaj ta po dvorišči, v glavi so se njemi pa ponavlave njegove reči. Kak koli je brodo, je nej mogo vse razmiti, ka si je dejdek gučo, ali je znao, ka on nikdar ne guči v prazno. Friško se je potraušto, če glij je njemi bilou dejdeka žao.

Sprtoletje je minoulo in v ograci, v kouti pri stejni je začnilo rasti velko listje. Vrouče sunce je žgalo, zato ka je po žetvi ešče itak leto nej ščelo ta oditi, in ednoga popoudneva, da so obed taopravili, je dejdek Pišteki pravo:

»Odi z menov. Ti nika pokazžen.«

Šla sta v ogradec in dejdek je pokazō na velke liste v kouti. Pišteek je samo začūdeno pogledno, zato ka je ešče takši velki listov v njuvon ograci nej vido, in njemi je bilou zdaj žao, ka je nej bole gledō, ka se v njon raste. Ponavadi je v kanti noso vodou za polejvati, da njemi je mati zapovejdlā in tou je bilo vse. Zdaj ga je gratalo sran in san sebi je naroučo, ka de od zdaj naprej tou vse ovak.

»Pa pomago mo mami v ograci pa dejdeki v štali pa babi prnesen drva...«

»Gledaj, Pišteek,« ga je v ton prekino dejdek. »Tou je doján (tobak) za moje cigarejtline. Vūtro ga dojvrejžen, zato ka je že zrejli. Posišin ga pa mo meo malo boukše cigarejtline, kak je Falout

odavle.«

»Hja,« so se Pišteekove lompe raztegnile v smeji. »Te moj dejdek! Rejsan ga man rad!« Drūgi zranek je Pišteka s posteale vrgo njemi nepoznani močen glas. Odgrno je ferengo, štera je zakrivala okno na ogradec, in vido, kak s kosicov eden miličar mlati in kosi dejdekov doján. Včasí je spozno, kakša kaštiga je na tou ižo pa prišla. V ton je stopila v malo ižo baba in pravila:

»Prišli so miličari. Po doján. Ti se nika ne boj. Jaz mo pri tebi.«

»Dejdeka zaprejo,« je zdaj strajoma pito Pišteek, da njemi je vse gratalo sveklo.

»Ne ven, moje dejte. Malo počakajmo, pa mo vidli.«

Miličari so tisti par listov tobaka spakivali v svoj auto in eden je začno pisati na paper. V tiston je na prag stopu Pišteek, in da je zagledno dejdeka, kak vkūp potegnjeni kuma miličaroma, je več nej mogo djoja dojaviti. Tou je vpamet vzeo tūdi miličar. S čemerami je paper vkraj od bloka vtrgno in ostro pravo dejdeki:

»To ti je račun za kaznu. Drugi put se ide za to u zator (vauzo). Zdravo!«

Kak je sivi fiček odpelo z dvorišča, so že vsi štirje stali na dvorišči. Dejdek je kolapoš z glave dojzgrabo in ga vrgo proti sousedovi iži:

»Tou njin je te vrag zgrblivi vōpravo. Kak bi ovak za tou miličari znali!«

Pišteek je nej točno razmo, ka je dejdek zdaj pravo, ali njemi je dedekov čemer vseeno pravo, ka je boter pá nika slaboga iži napravō. Prejo je za dejdekovo rokou in zahlipō:

»Dejdek, da mo jaz velki, te...«, ali je nej mogo dokončati, zato ka njemi je dejdek lompe z dlanjov doj pokrijo in te že ščista merno pravo:

»Idemo zdaj vsi notri, ka mo zajtrik meli.«

... DO MADŽARSKE

Narasla je volja do otrok

Po podatkih Eurostat-a je med članicami Evropske unije v zd-njem desetletju prav na Madžarskem najbolj narasla volja do otrok, je zapisala na svoji facebook strani ministrica brez listnice, odgovorna za družine, Katalin Novák. Število novorojenčkov v ostalih državah že tri leta upada, medtem je na Madžarskem naraslo za 24 odstotkov, kar je največja rast v Uniji.

Do leta 2010 – zaradi gospodarske krize in neprimernih ukrepov levo-liberalne vlade – je volja do otrok upadla na najnižji nivo med državami EU, od načrtovanih petih otrok so se rodili le trije. Preobrat smo doživeli leta 2012, trenutno se rodijo štirje otroci od načrtovanih petih. Po mnenju ministrice je to rezultat vladnih ukrepov, ki so prijazni in zaščitni do družin.

Olajšave od prejšnje srede

Kot je najavil premier Viktor Orbán, ko je država dosegla približno 25-odstotno precepljenost oziroma ko so cepili 2,5 milijona ljudi, je vlada spremenila nekatere sklepe, ki jih je uvedla zaradi epidemiološke slike. Od 14. aprila so ponovno odprte vse trgovine, ki pa lahko sprejemajo kupce glede na svojo kvadrato, za vsakega kupca morajo zagotoviti najmanj 10 m² površine. Ponovno se lahko poslužujemo raznih storitev, odprti so frizerski, kozmetični in fitnes saloni itd. Spremenila se je tudi policijska ura, ki namesto od 20. ure zvečer začne veljati od 22. ure. Ostali ukrepi veljajo do 19. aprila: torej obvezno je nošenje mask in upoštevjanje varnostne razdalje tudi zunaj, restavracije lahko kuhajo le za odnašanje hrane in dostavo na dom. Hoteli lahko sprejemajo le poslovne goste. Pouk na daljavo se je podajšal do 19. aprila, kakor tudi do sedaj veljaven režim na mejah.

Gda bi se kaupati trbelo, te je bilau največ lüstva

Tetica Kata Lang, po možej Čerpnjak, je v velki družini gorrasla, štirje podje pa štiri dekel je bilau v držini. Samo

tri lejta stara je bila, gda je mater zgübla. Zavolo toga se oni na svojo mater spoj ne spominjajo. V Slovenskoj vesi so brezi matere gorrasli, depa itak so vesela mlada lejta meli. Gda so že vekši bili, dosta so se družili, dosta so odli po veselica, veselili so se, ka so mladi in zdravi, spoj je nej brigalo, ka je srmastvo. Doma pri njij je vsigdar

dosta lüstva vküpodlo, najbola po sobotaj so se srečovali, ranč te, gda se je kaupati trbelo, so se smejali tetica Kati, gda so mi od tauga pripovedali.

- *Tetica, tau ste prajli, ka vas je osem mlajšov bilau, vi ste v Varaši, gde so pa drügi?*

»Od bratov že samo eden žive, tisti, steri je na Angleškom, drügi so tapomrli, med sestrami sem dja najmenkša, edna v Kanadi, edna pa v Pešta žive. Tak ka za zdaj smo že samo štirdje ostali.«

- *Gda so vaša mati mrlji?*

»13. aprilša leta 1943, gda sem dja tri lejta stara bila.«

- *Mate tjejp od nji?*

- Mam enga vekšoga na stenej, gde sta mati pa oča dolavzeta, pa še dva maliva, gde sta posaba, gnauk mati, tetica pa vüc, gnauk pa oča s padaši je

dolavzeti, če dobro vejim, te pri krčmej.«

- *Kak ste brezi matere gorrasli?*

Kata Čerpnjak (po dekleško Lang)

»Tau je dobro bilau, ka sem dja najmenša bila, name so starejšje sestre opravljale. Oča so v kosavnoj fabriki delali pa ranč tak starejši bratje tō, do-

dali.

Dekle, stere so varaško cerkev pucale (Kata je v drugoj vrsti na srejši)

čas ka so leta 1956 nej odišli vō z rosaga.«

- *Vi gde ste delali, gda ste vōzopodli šaulo?*

»Dja sem leta 1962 začnila delati na pošti v vesi, dočas sem tū pa tam delala, ka je ranč bilau. Potejsem sem v jaslicaj (böl-

csōde) delala dvanajset lejta, v kosavnoj fabriki dvej lejta pa pet lejta v domi za ostarele. Tak sem 33 lejta vtjüpsprajla pa etak te zdaj mam penzijo.«

- *Kelko mlajšov mate?*

»Štiri hčerke mam, najstarejšja je Andreja je v Somboteli, te Kati, Edit pa Nori. Nega tašoga dneva, ka bi nej prišla stera pa bi me nej poglednila. Kakolik mi trbej, mi pomorejo pa napravijo. Gnauk me edna zové, gnauk druga, gnauk sé den na obed, gnauk ta. Spoj dobre mlajše mam, dja bi vsikšoma taše mlajše želejla, kak so moje dekle. Dostakrat pravim, ka če bi pojbe mejla, sto vej, kakšne sneje bi mejla, hči je dunk hči pa nej kakšna lüdccka.«

- *Na taum kejpji ste še kak dekla dolavzeti, depa nej sami, več vas je na kejpji, ka je tū bilau?*

»Tau smo tisti dolavzeti, steri smo varaško cerkev pucali. Tau je vō bilau dano, ka na leto kelkokrat trbej cerkev vōspucati, pa te gnauk edni, gnauk drügi so šli. Nej je bilau léko delo tašo velko cerkev vōspucati, depa mladi pa flajnsni smo bili. Bila je edna duga garica, dja kak zavarica (verica) sem gorlatejla po njej, tak sem oltar pucala. Ovak sem dja tō vsigdar flajnsna bila, zato ka sem duga lejta odbojko (röplabda) špilala v Varaši, zvün tauga pa še plesala v slovenčarskoj folklori.«

- *Sto je na taum kejpji, gde sta dvej dolavzete, tak lopau vōnaravnjene?*

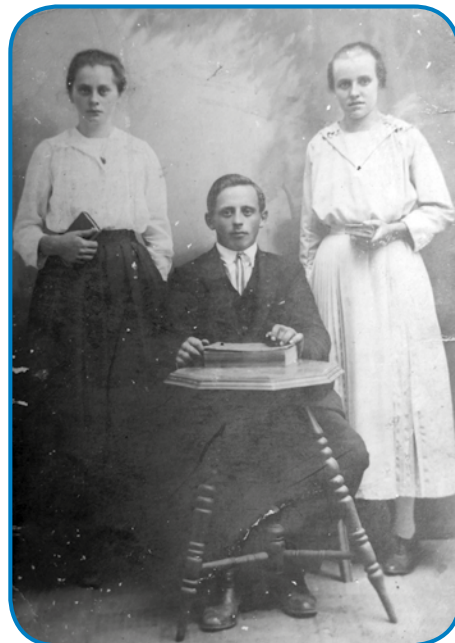
»Tau je moja šogorca (svakinja), ne vejim, ka je bilau, ali iz cerkvi smo šli domau ali smo pa na kakšno veselico šle. Mi smo dosta odli po veselica, najbola v Slovensko ves pa v sausedne vesi. Zvün v Sakalovce, ta smo trno nej odli, zato ka tam so se sodacke vsigdar s ciganji bili.«

- *Naprej je prišo vaš zdavanski kejp tō, gda je tau bilau?*

»Tau je leta 1967 bilau v Varaši, Tanay je nas doladjemau, gostüvanje je pa pri Šableri

bilau, kak je Zöldfa.«

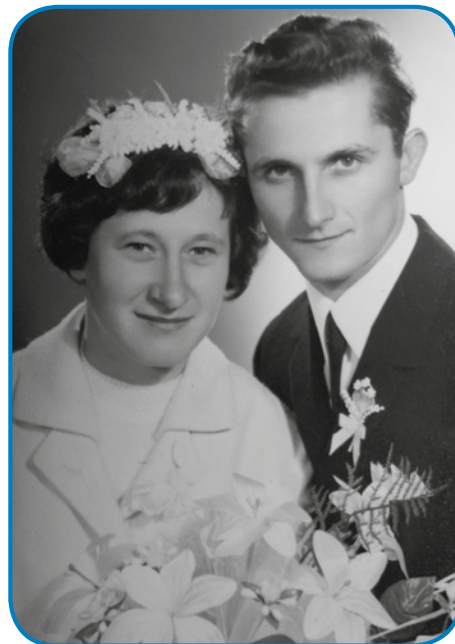
- *Je eden stari kejp, gde sta dva fudaša, eden je med tejmi vaš mauž?*

Vüc, tetica pa Katina mati

»Eden ja moj mauž, on je vedo na fude tō igrati, depa po pravici, on je bola s trabüntov špilo v varaškoj pihalnoj godbi.«

- *Kelko bratov pa sester so*

Zmožum Ferinom sta se 1967. leta zdala

meli vaš mauž?

»Nji je ranč tak dosta bilau kak nas, depa nji je sedem pojbov bilau pa edna dekla. Oni so tō v velkom srmastvi gorarasli, mojoga moža so v šauli tak zvali, ka »huligan«, zato ka tak kratke lače emo, ka so

ranč samo kolena zakrile. On je taši človek biu, ka čustva (érzelem) nikdar nej vōpokazo, doma je tau vido pa on je

tō taši biu, depa ovak je pa fejšt dobro srce emo.«

- *Lejpa mlada lejta ste prežive-li v Slovenskoj vesi?*

»Fejšt dobro pa veselo je bilau, pri nas je vsigdar puno lüstva bilau doma, dosta so se norce redli, karte špilali. Naš ati je, srmak, dostakrat čemerem bijo, zato ka v soboto, gda bi se kaupati pa mujvati trbelo, te je vsigdar vse puno

lüstva bilau pri nas doma. Pa mladi smo ranč tak vküpodli, radi smo se meli, nej smo se srdili, veselili smo se eden drügoma. Gnesden že tašo nega, gnesden je že cejlak drügi svejt grato, lüstvo že spoj ne odi vtjüpar.«

- *Gda ste sé v Varaši prišli?*

»Leta 1974 smo se prijali zidati pa leta 1976 juniuša smo sé prišli. Tōj je eden stari ram bijo, gda smo ga dolaftrgnili, te smo dočas pri tašči (anyós) živelino leto. Tau je skur vse moj mauž sam delo, zato ka on je zidar bijo, zidarski mojster, on je še

načrte znau namalati. Kak sem že prajla, on je nej znau čustva vōpokazati, depa dober človek je bijo, fejšt nam fali.« (Kejp na 1. strani: Mati pa oča od Kati Čerpnjak.)

Karči Holec

Od Gorenjoga Senika do Garbolca - 32.

GDA ZAČNE TISA CVESTI

Do tega mau smo klantivali po djužnom tali veuke vogrske ravéni Alföld, zdaj pa se napautimo v njeno sóverno, vekšo polovico. Že gda so leta 1847 končali železniško štrejko med Peštov pa Szolnokom, se je leko lüstvo do *Cegléda* pripelalo s cugom. V tom varaši na srejudi krajine Kiskunság je začno Lajos Kossuth septembra 1848 vküpzazo-

tradicijo pauvanja grauzdja, v njegvi gorica j stogi 960 vinski zamenic - telko vküper indrik v Evropi tö nega. Varaš *Vecsés* ranč tak v aglomeraciji Budimpešte leži, eške v dalečnji rosagaj ga poznajo po nakvašenoj kapüsti. Če rejsan človek že več gezero lejt pauva tau zelenjé, kvasili pa so ga že v antiki tö, je vesceška kapüsta donk gratala

je *Jászberény*, gde v muzeji med drügimi nutpokažejo paučeni rog (kürt) Lehela. Té vogrski prejdjen je prej s svoj škerdjauv tak krepko včesno nemškoga cesara Konrada v glavau, ka je tisti včasik mrau. Depa za drügoga volo se tö splača gorpoiskati tau mesto: na törmi Marijine cerkve vidimo zlato kopijo Svete krone, z observatorija na podi knjižnice pa leko vnoči gledamo zvezjde. V športnom centri se lidgé skoro cejlo leto čujskajo na lédi, vzimi pa se čüdivajo španceranji pingvinov v živalskom vrti.

Varaš *Jászárokszállás* je svojo ime po ednom djarki daubo. Indašnjoma krali Csörszi bi edno deklo prej samo tak za ženo dali, če bi go od Donave do Tise s šiftom prejkpelo. Zatok je dau eden djarek vökopati s srmačkim vogrskim lüstvom, un pa se je samo veseliu. Tau je ednoma goslari na više prišlo in je krala z goslimi v glavau vdaro. Eške gnes se vidi njegvi djarek in brejg, pod šterim počiva.

Že blüzi odimo središči edne najlepše krajine na Alföldi, v šteroj sta paversko delo in žitek po regulaciji Tise vseposedik gnakiva gratala, če rejsan je po vesnicaj živejlo lüstvo večféle gezikov in vör. *Szolnok* leži pri srečanju Tise in Zagyve, gde so leko pautnicke že inda svejta tö na léki prejk vodé prišli. V zamenici varaške iže je gnes oprejt interaktivni muzej piva in gastronomije na gezero kvadratni mejteraj, tam se leko eške mlajši tö včijo pivu küjati.

Če se odšetamo na drügo stran Zagyve, za en malo pridemo do zidine »Likovne kolonije«, štero so z 12 ateljaji pa dvöma paviljonoma na mesti nekdešnjoga grada oprli leta 1902. Ništerni pravijo, ka »znamenüje za Szolnok tau, ka za Pariž Eiffelv törem«.

Na drügo stran Tise pela

pejški maust, šteri tak vövidi kak edna enodnevnica (*tiszavirág*). Gda se té mali matürge ženijo, v vogrskom geziki pravijo, ka »Tisa cveté«. Po tej drauvni stvarinaj so imenüvali najvejši muzični festival v varaši, držijo pa veuka gastronomska srečanja ranč tak: septembra več gezero küjarc in küjarov pripravla golažovo župo. Szolnok je po-

stau fajt črešnje. Od cvetenja do časa za küjanje kompota držijo v vesnici dosta programov, štere vnaugo turistov gorpoiške. Malo fali, ka bi bila ves *Rákóczi* cejlak vküper s Szolnokom zozidana. Tam so arheologi najšli edno posaudo s kamenoga cajta, šte-

Kak njino ime kaže, vözraščeni žitek »enodnevnica« trpi en par vör - na konci juniuša plešejo nad Tisov, zmejs pa se ženijo

vati sodake prauti cesarskim šeregom, v mesti najdemo več spomenikov na té čase. Eške stogi tisti balkon tö, gde je Kossuth nutpokazo prvoga ministrskoga predsednika Lajosa Batthyányina. S *Cegléda* najležež z GPS-om, s koordinatami 47° 11' in 19° 30' najdemo mesto, štero je erično po tejm, ka je djenu na srejudi gnešnje Madžarske. Tam stogi 11 mejterov visiki törem, nej daleč od vesnice *Pusztavacs*. (Zanimivo je, ka má vés pauleg središča Slovenije skoro takšo ime: »Vače«.) V bližanjom *Dabasi* je edna domanja gospa na svojom gračenki vöpostavila trnok dosta božični okraskov. Če rejsan je tau napravila zavolo svoji vnükov, gnesnedén že dosta turistov gorpoiške nje - vsikdar vekšo - zbirko. Blüzi varaša *Monor* stogi 190 mejterov visiki »Štražni brejg«, s šteroga so vogrski sodacke inda svejta nastrgavali, ali se približava törska sodačija. Mesto má večstaulejtno

eden »kinč Madžarske«.

Pri vesnici *Tápióbicske* je 4. apriliša 1849 spadnilo dosta vogrski domobranov. Zakonski par, šteri je je dau pokopati, je naprejspiso, ka morejo na vsikšo oblejtnico bitke vsejm mlajšam v vési edno friško žemlau dati. Eške gnesdén dobiva mladina té »domolübne bukline«, istina, ka vözraščeni tö. Sausadni *Tápiószentmárton* pa je duplansko eričen: oprvim zavolo maloga zlatoga djelena, šteroga so najšli v grobi ednoga sodačkoga prejdnjoga in ga gnes držijo v Narodnom muzeji. Eške bole poznana pa je vés po kobili »Kincsem«, štera se je naraudila pri domanjom zemliškom gospaudi. Gvinila je na 54 dirkaj (*lóverseny*), svojoma gospodari je tak prinesla trnok veuko bogastvo. V vesnici mi tö leko gorpoiškem Muzej Kincsem.

Glavni varaš lüstva »Jászov« - štere je v rosag pauzvo krau Béla IV. po roblenji Tatarov, kisnej pa so se asimilérali -

V fligarskom muzeji v Szolnoki so vöpostavljeni pravi mašinge, depa majo 4D kino, simulatore pa tematsko igrišče ranč tak

znani kak varaš košarke tö, njini čapat je biu osemkrat najbaukši v rosagi.

Gda se španceramo pri vodej, pridemo do Rozarija, gde nutpokažejo vogrske fajte trnjovi rauž. Od tistec pela poštija z gostanji do termalne kaupance, gde si leko betežnicke vračijo reumo, ženske betege ali probleme želaudca. Pod balkonami bližanji ramov pa leko poglednemo, kak gnezdijo lasnice. Malo vekše »ftiče« vidimo, če gorpoiškemo fligarski muzej.

S Szolnoka se zdaj napautimo dale po pravom bregej Tise! V vesnici *Nagyköőrü* so z edne nekdešnje bogate paverske iže napravili domačijo, gde najgir lüstvo včijo, kak se redijo s konjskoga kosminja lančeci, kak se pleté rogoz ali kak se napravi čipka. V tajoj vesi pa donk skoro vse o črešnjaj guči. V »črešnjovom gračenki Vogrske« so na konci 19. stoletja posadili prvo drejvo fajte »germersdorf«, gnes pa rasté v tom parki že skoro

ra má formo ženskoga tejla, v tajoj vesnici pa so oprli eden »muzej medvedkov« ranč tak: tau je privatna zbirka od 1700 plüšasti medvedov, v šteroj pa držijo več kak dveje gezero železni škatül tö.

Ime vési *Tiszakürt* pride s toga, ka so si prej stari Vaugri z rogi glase davali, gda so v svojoj nauvoj domovini do Tise prišli. Gnes poznajo vesnico po cejlom svejti zavolo njenoga arboretuma, v šterom je zrasla edna »trojna platana«: edno pauleg drüge so posadili tri cepike, štere so vküpzrasle in končno rodile 6 mejterov šurko krošnja.

V vesnici *Cserkeszölö* se leko naši mlajši včijo šoférati v mlašečom automobilskom parki. Gda pa trüdni gratajo, posádimo je v svoj »pravi auto« in odpelajmo se vküper v krajino Nagyunság ...

-dm-
foto: mtu.gov.hu in
pixabay.com

OD PROTIVNIKOV KRIVE VÖRE DO BOŽI TRPINOV

Rimski cesar Konstantin Veuki je leta 313 v svojem rosagi dau krščanjskoj vöri slobaudnost. Če rejsan se je dau okrstiti samo malo pred smrtjov, je poštvüv krščenike. Tačas, ka je živo v Romi, je emo pápo Silvestra za glavau cejle Cerkve. Leta 330 pa se je spakivo v Konstantinopol, svojo »nauvo Romo« in več nej poslúšo papeža: nej je sto naganjati krivo-vörce arijance, šteri so včili, ka se je Kristoš n-raudo samo kak človek, nej kak Baug.

Za sedem lejt je Konstantin mrau, vrnau te pa je na stolec apoštola Petra prišo pápa **sveti Julij I. (Szent I. Gyula)**. Cejli krščanjski svejt je od njega čako, aj odlauči, ka aj baude z arijanci.

Leta 340 je v Romo pazuvo petdeset püšpekov z Vzhoa, s šterimi se je na sinodi (zsinat) zgučo, ka ponüdiyo pomauč drügam pravovörnim škofom. Papež Julij je napiso edno pismo, v šterom je brano prave vörške istine. Té dokument eške gnesdén svedoči, kak se je pápa trüdo, ka bi povrno poštenjé Petrovoma nasledniki in obnauvo edinost Cerkve.

Julij I. je stvauro eden zbor fiškališov tö, šteri je prejkvzeu skrb za dobro cerkveno administracijo. Naprej je spiso red na cerkveni birovijaj, od tistoga mau so dühovnike nej smeli pred svejtna sodišča postavlati. V Romi je dau zozidati pet cerkva, na Petrovom stauci je sejdo petnajset lejt. Mrau je 12. *aprilíša* 352, na njegvi grob so eške v 7. stoletji ojdli prauškarge. Po tistom so njegve relikvije odnesli

prejk v baziliko, gde ga eške gnes čestijo.

V cejloj svojoj dvejezero-lejtnoj zgodovini je Cerkev vsikdar lagvo zopodla, če je bila preveč povezana s posejtnim rosagom. Tak je bilau tau na konci 6. stoletja na Španjolskom tö, šteroga

Med trpljenjom je Lidvina dostakrat vidla svojoga angela čuvara - 38 lejt je živejla v strašanjskom trpljenji in molitvi

so tistoga ipa prejkmeli germanski Vizigoti. Držali so se arijanske krive vöre (o šteroj smo malo prva pisali) in go vsildjavali vsejm lidam. Med tejm svajüvanjom je mrau kralič **sveti Hermenegild**, šteroga mantrniška smrt je pomagala Vizigotom staupiti na paut prave vöre.

Krau Leovigild je biu od leta 573 edini gospodar v rosagi. Drügo paut se je oženo z ednov trdoglavov arijankov Gosvintov, štera je stejla, ka bi cejli narod njene vöre grato. Krau je emo od prve, katoličanjske žené dva siná, šteriva je mačija nej marala. Krajino kauli Seville je Leovigild prejkpüsto svojoma sinea Hermenegildi, šteri se je tá spakivo s svojov katoličanjskov ženov.

Kralič je nej sto baugati svojoga očó, gda je tisti začno terdjati, aj staupi na arijansko

stran. Krau je zatok prišo s sodačijov nad siná, šteri je po dve lejtaj bitja zbejžo v Kordovo. Gda se je kisnej povrno na dvaur, je Hermenegild nej sto svajüvanje, donk pa ga je oča v vauzo lüčo.

Tam ma je eden arijanski püšpek za vüzem prineso oltarsko svetstvo, ka bi se prečisto in tak povrno h krivoj vöri. Hermenegild pa je tau nej včino, zatok so ma krajsekli glavau. Po očinoj smrti je nauvi krau, Hermenegilda brat Rekared, donk gorvzeu katoličanjsko vöro in za njim cejli vizigotski rosag. Mantrništvo mladoga kraliča, šteroga den svetimo 13. *aprilíša*, je na Španjolskom prineslo vörski mér.

Ime **svete Lidvine** znamenüje v holandskom geziki »dosta trpeti«, una pa si je tau ime v žitki rejsan zaslüžila. Oprvim se je nad svojov usodov britko djaukala, te se je pa cejlak prejkdala Božoj vauli in premišlavalala o Kristošovom trpljenji. Gor je prišla, ka ne trpi več sama, liki trpi Kristoš v njej.

Lidvina se je naraudila leta 1380 v ribiškom varaši Schiedam na Holandskom kak edina deklčina od devet mlajšov edne prausne držine. Na svejt je prišla na cvejtno nedelo, vrnau, gda so v cerkvi Mateja pasijon šteli. Gratala je trnok lejpa dekla, o mladožencaj pa je ranč nej stejla čüti. Če bi go stariške silili, bi prej prosila Bogá, aj gi krajvzeme lépoto. Vzimi 1396 so padaškinje pozvale Lidvino, aj se dé ž njimi čujskat. Na lédi pa je po nesreči tak spadnila, ka si je edno rebro strla. Tau je bilau na svejčnico, od tistoga mau je več nej mogla na nogé staupiti. Veuka rana se ji je začemerila, po cejлом tejli je bule dobila. Trpejla je strašne moke, postelina se gi je furt gor na rane zgrabila.

Lidvina se je oprvim dosta taužila in gučala, ka je živa

pokopana. Pomalek pa se je prejkdala v Božo volo, pri tejm gi je pomago spauvednik. V takšom trpljenji je živejla eške osemrestri lejt, bila pa je vesela, ka je kak betežnica več časa za molitev mejla. Baugi je priporačala prošnje lidi, šteri so prihajali k njej posteli, davala jim je dühovne

Benedikt Jožef Labre je biu pravi srmački Boži prauškar - nikdar je nejspadno v skišavanje, ka bi se spravlo s kem posejtnim

in vsakdanešnje tanače. Baug dostakrat odeberé lidi, šteri trpijo in delajo pokauro mesto drügi. Takšo poslanstvo je mejla sveta Lidvina tö, štera se je pokorila za cerkvene voditele svojoga časa ranč tak. Mrla je 14. *aprilíša* 1433 v veukom kédni, kak se je naraudila tö. Za patronuškinjo go držijo betežnicke in drsalci (korcsolyázók).

Sveti Benedikt Jožef Labre (Labre Szent Benedek József) je slejdnji dvanajset lejt svojoga žitka odo raškejsani, zavolo vüšivi, dugi vlas so ga meli za klantoša. V istini pa je biu bogaboječji prauškar, šteri je nikdar nej kaudivo. Preodo je vse veuke Bože poti od Španjolske do Polске, s Francuskoga prejk Nemškoga do Sicilije. Vseposedik je molo od ranoga zranka do kesnoga večera, klečo na ranjeni ko-

lenaj, spau pod milim nebom ali na slami v štali.

Té posaben svetec se je naraudo leta 1748 na Francuskom kak prvi od petnajset mlajšov. Stariške so ga poslali k očino-ma brati, šteri je biu plebanoš in ga včiu latinski. Benedikti pa je nej bilau do včenjá, raj je molo in premišlavo. Zavolo toga so ga oprvim poslali v eden kartuzijan-ski klaušter, de je pa nej biu zavolé vönavčeni. Zapüsto je trapiste tö, vej je pa čüto, ka ga Baug zové za »blodečoga prauškara«.

Benedikt je najšo svoj znautrašnji mér tak, ka je do smrti blaudo po evropski poštijaj od svetišča do svetišča, od edne Bože poti do drüge. Od geseni 1776 je biu dugši čas v Romi, najraj se

je zadržavo v cerkvi blüzi Koloseja. Na srejdji larmastoga Vökivečnoga varaša je živo v najvejšoj samoči. Če rejsan je biu od zvüna srmački in zapüščeni, je bilau na njem nika lejpoga in čestitlivoga. Zaman so ma mlajši norce talali, so vözraščeni vidli njegov svetniško sveklino.

Veuko pomanjkanje pa je krajvzelo mauč Benediktovoga tejla, vzimi 1783 se je raslado in na veuko srejdo 16. *aprilíša* vküpspadno na stubaj svoje najdragše cerkve. »Mrau je svetnik!« so kričali mlajši po rimski ulicaj, če rejsan so ga za svetca zglašili eške samo leta 1881. Na kejpaj ga vidimo v prauškar-skom gvanti.

-dm-
ilustraciji:
Szilveszter Bartkó

PETEK, 16.04.2021, I. spored TVS

6.20 Kultura, Odmevi, 7.00 Dobro jutro, 10.10 Ugriznimo znanost, oddaja o znanosti, 10.40 TV-izložba, 10.55 Vrtničarji, slovenska nadaljevanka, 11.30 Vem!, kviz, 12.00 Globus, 12.30 Točka preloma, 13.00 Prvi dnevnik, Šport, Vreme, 13.35 Severna obzorja (IV.), ameriška nadaljevanka, 14.25 TV-izložba, 14.40 Prislunhimo tišini, izobraževalno-svetovalna oddaja, 15.10 Mostovi - Hidak, magazinska informativna oddaja, 15.50 Danin dinosvet, kanadska otroška nanizanka, 16.15 Osvežilna fronta, oddaja za mladostnike, 16.40 Infodrom, tednik za otroke in mlade, 17.00 Poročila ob petih, Šport, Vreme, 17.25 Slovenski magazin, 17.55 Duhovni utrip, 18.10 Bacek Jon, risanka, 18.20 Vem!, kviz, 18.57 Dnevnik, Slovenska kronika, Šport, Vreme, 20.00 V petek zvečer, 21.25 Na lepše, 22.00 Odmevi, Kultura, Šport, Vreme, 23.10 Kinoteka: Moja noč pri Maud, francoski film, 1.05 Dnevnik Slovencev v Italiji, 1.30 Dnevnik, Slovenska kronika, Šport, Vreme, 2.25 Napovedujemo

PETEK, 16.04.2021, II. spored TVS

4.00 Info kanal, 9.10 Videotrak, 10.05 Dobro jutro, 12.50 O živalih in ljudeh, izobraževalno-svetovalna oddaja, 13.30 Na vrtu, izobraževalno-svetovalna oddaja, 14.10 Kustosova soba Igor Zabel: kako narediti umetnost vidno?, dokumentarni film, 15.30 Teater glasbe, dokumentarni film o glasbeniku in igralcu Iztoku Mlakarju, 16.30 Nogomet - državno prvenstvo, Bravo : Maribor, 20.05 Vsi vedo, koprodukcijski film, 22.15 Zadnja beseda! 23.05 Apokalipsa - neskončna vojna, Vrnitev v pekel, francosko-kanadska dokumentarna serija, 1.25 Videotrak, 2.25 Info kanal

SOBOTA, 17.04.2021, I. spored TVS

6.10 Kultura, Odmevi, 7.00 Otroški program, 10.00 Male sive celice, 10.40 Infodrom, tednik za otroke in mlade, 10.55 Holly Hobbie, kanadska mladinska nadaljevanka, 11.35 Tarča, 12.40 Na Glas! 13.00 Prvi dnevnik, Šport, Vreme, 13.25 O živalih in ljudeh, izobraževalno-svetovalna oddaja, 13.50 TV-izložba, 14.05 Podjetno naprej, visokotehnološko podjetje, 14.45 Prislunhimo tišini, izobraževalno-svetovalna oddaja, 15.00 Voda neznana znanka, nemška dokumentarna oddaja, 15.55 Slovenski vodni krog: Radoljna, dokumentarna oddaja, 16.30 Na vrtu, izobraževalno-svetovalna oddaja, 17.00 Poročila ob petih, Šport, Vreme, 17.20 Ambienti, 17.45 Zadnja beseda! 18.35 Ozare, 18.40 Vrtne prigode, risanka, 18.57 Dnevnik, Sobotni Dnevnikov izbor, Utrip, Šport, Vreme, 20.00 Joker, kviz, 20.55 Kaj dogaja? 21.25 Hudičeve igre (I.), ameriško-italijanska nadaljevanka, 22.25 Poročila, Šport, Vreme, 22.50 Sedmi pečat: Utoya, 22. julija, norveški film, 0.30 Dnevnik Slovencev v Italiji, 0.55 Dnevnik, 1.15 Sobotni Dnevnikov izbor, Utrip, Šport, Vreme, 1.50 Napovedujemo

SOBOTA, 17.04.2021, II. spored TVS

4.00 Info kanal, 7.00 Najboljše jutro, 9.00 Spomini, Tine Tomazin, 11.30 Vrtničarji, slovenska nadaljevanka, 12.35 Nepoškodovane, dokumentarni film, 13.40 Andrej Šifrer: 40 let norosti in Mojžulj, koncert, 16.20 Ptice jezer, njihova vrnitev, dokumentarni film, 17.20 Rokomet (Ž): kvalifikacije za SP 2021, Slovenija : Islandija, 19.05 Videotrak, 20.05 Ljubezen na prvo bolezen, ameriški film, 22.05 Zvezdana, 23.05 Vlado Kreslin - Pojezije, koncert, 0.40 Videotrak, 1.45 Info kanal

NEDELJA, 18.04.2021, I. spored TVS

7.00 Otroški program, 10.00 Sveta maša, prenos iz mariborske stolnice, 11.00 TV-izložba, 11.15 Ozare, 11.20 Obzorja duha, 11.55 Ljudje in zemlja, izobraževalno-svetovalna oddaja, 12.45 Zelena generacija/Young Village Folk, 13.00 Prvi dnevnik, Šport, Vreme, 13.25 V petek zvečer, 14.50 Na lepše, 15.30 Oscar je kriv za vse, francoski film, 17.00 Poročila ob petih, Šport, Vreme, 17.20 Vikend paket, 18.40 Šola

za pošasti, risanka, 18.50 Frfra in Cufek, risanka, 18.57 Dnevnik, Politično s Tanjo Gobec, Zrcalo tedna, Šport, Vreme, 20.00 Genialna prijateljica (II.), italijanska nadaljevanka, 21.20 Intervju, 22.10 Poročila, Šport, Vreme, 22.35 Jaz sem za nič, dokumentarni film, 23.30 J. Strauss ml., Na lepi modri Donavi (Dunajski operetni orkester), 23.40 Dnevnik Slovencev v Italiji, 0.05 Dnevnik, Politično s Tanjo Gobec, Zrcalo tedna, Šport, Vreme, 1.00 Napovedujemo

NEDELJA, 18.04.2021, II. spored TVS

4.00 Info kanal, 6.00 Napovedujemo, Videotrak, 7.00 Duhovni utrip, 7.15 Koda, 7.40 Ugriznimo znanost, oddaja o znanosti, 8.05 Glasbena matineja: Le plesat me pelji! 9.50 Vrtničarji, slovenska nadaljevanka, 11.35 Po Tihem oceanu s Samom Neillom, Z ladjo Endeavour na Tahiti, potopis, 12.45 Ambienti, 13.30 Raj 89, latvijski film, 15.00 Šola po domače, hrvaški dokumentarni film, 16.00 Odraščanje v digitalni dobi, francoska dokumentarna oddaja, 18.55 Videotrak, 19.50 Žrebanje Lota, 20.00 Dinastije, koprodukcijska dokumentarna serija, 20.55 Rockfield - studio na kmetiji, britanski dokumentarni film, 22.30 Vikend paket, 23.50 Zvezdana, 0.40 Kaj dogaja? 1.10 Videotrak, 2.00 Info kanal

PONEDELJEK, 19.04.2021, I. spored TVS

6.30 Utrip, Zrcalo tedna, 7.00 Dobro jutro, 10.05 Obzorja duha, 11.00 Vrtničarji, slovenska nadaljevanka, 11.30 Vem!, kviz, 12.00 Intervju, 13.00 Prvi dnevnik, Šport, Vreme, 13.35 Severna obzorja (IV.), ameriška nadaljevanka, 14.40 S-prehodi, Čezmejno zborovsko delovanje v pandemičnem obdobju, 15.30 Dober dan, Koroška, 16.00 TV-izložba, 16.15 Milan, Milan gre v mesto, risanka, 16.20 Šola za pošasti, risanka, 16.25 Studio Kriškraš, mozaična lutkovna oddaja za otroke, 17.00 Poročila ob petih, Šport, Vreme, 17.25 Podjetno naprej, 18.05 Nejko, risanka, 18.10 Simon, Zdravnikov pomočnik, risanka, 18.20 Vem!, kviz, 18.57 Dnevnik, Slovenska kronika, Šport, Vreme, 20.00 Tednik, 21.00 Studio City, 22.00 Odmevi, Kultura, Šport, Vreme, 22.50 Opus, Rodbina Ipavec, 23.30 Nova evropska pesmarica, Beethoven 2020 Srbija, evrovizijska glasbena koprodukcija, 23.35 Simfonični orkester RTV Slovenija, Stefan Milenković in Mihail Agafita, 0.35 Dnevnik Slovencev v Italiji, 1.00 Dnevnik, Slovenska kronika, Šport, Vreme, 1.55 Napovedujemo

PONEDELJEK, 19.04.2021, II. spored TVS

4.00 Info kanal, 10.45 Dobro jutro, 13.30 Prislunhimo tišini, Delo invalidov, izobraževalno-svetovalna oddaja, 14.00 Avstralija na slovenski način, potopis, 14.50 Na lepše, 15.30 Zadnja beseda! 16.40 Ljudje in zemlja, izobraževalno-svetovalna oddaja, 17.30 Zelena generacija/Young Village Folk, 17.55 Neskončne širine, dokumentarni film, 20.00 Po Tihem oceanu s Samom Neillom, Z ladjo Endeavour na Novo Zelandijo, potopis, 20.55 Dediščina Evrope: De Gaulle, francoski film, 22.45 Podjetno naprej, 23.30 Zmaj, kratki igrani film AGRFT, 23.50 Videotrak, 0.50 Info kanal

TOREK, 20.04.2021, I. spored TVS

6.20 Kultura, Odmevi, 7.00 Dobro jutro, 10.05 Opus, Rodbina Ipavec, 10.55 Vrtničarji, Beli zajec, slovenska nadaljevanka, 11.25 Vem!, kviz, 11.55 Tednik, 13.00 Prvi dnevnik, Šport, Vreme, 13.35 Severna obzorja (IV.), ameriška nadaljevanka, 14.40 Duhovni utrip, 15.10 Kanape - Kanapé, oddaja za mlade, 16.00 Otroški program, 17.00 Poročila ob petih, Šport, Vreme, 17.25 Koda, 18.00 Kalimero, risanka, 18.10 Bacek Jon, risanka, 18.20 Vem!, kviz, 18.57 Dnevnik, Slovenska kronika, Šport, Vreme, 20.00 Bolnišnica dobre karme (II.), britanska nadaljevanka, 20.55 Rešeni pred izumrtjem, dokumentarna oddaja, 22.00 Odmevi, Kultura, Šport, Vreme, 23.10 Spomini, Tine Tomazin, 1.45 Dnevnik Slovencev v Italiji, 2.10 Dnevnik, Slovenska kronika, Šport, Vreme, 3.05 Napovedujemo

TOREK, 20.04.2021, II. spored TVS

4.00 Info kanal, 10.30 Videotrak, 11.40 Dobro jutro, 14.20 Slovenski magazin, 14.45 Kaj dogaja? 15.30 Med spoloma, dokumentarni film, 16.40 Joker, kviz, 17.50 Hitlerjeva biblija, dokumentarni film, 20.00 Japonska: domnevno kriv? francoska dokumentarna oddaja, 21.00 Igram, sem, koprodukcijski film, 22.45 Na Glas! 23.10 Rockfield - studio na kmetiji, britanski dokumentarni film, 0.55 Videotrak, 1.55 Info kanal

SREDA, 21.04.2021, I. spored TVS

6.20 Kultura, Odmevi, 7.00 Dobro jutro, 10.05 Koda, 10.50 Vrtničarji, Pokaži kaj znaš, slovenska nadaljevanka, 11.20 Vem!, kviz, 11.55 Studio City, 13.00 Prvi dnevnik, Šport, Vreme, 13.35 Severna obzorja (IV.), ameriška nadaljevanka, 14.30 Osmi dan, 15.05 TV-izložba, 15.20 Rojaki, oddaja o zamejcih, 15.40 Mostovi - Hidak, magazinska informativna oddaja, 16.10 Male sive celice, OŠ Križevci in OŠ Franca Roša Celje, 17.00 Poročila ob petih, Šport, Vreme, 17.25 Naravni parki Slovenije, Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib, dokumentarna oddaja, 17.55 Filmski poklic, Producent, 18.05 Slatne medvedje zgodbe, risanka, 18.10 Slatni medvedji recepti, risanka, 18.20 Vem!, kviz, 18.57 Dnevnik, Slovenska kronika, Šport, Vreme, 20.05 Ko me ne bo več, izraelski film, 22.00 Odmevi, Kultura, Šport, Vreme, 22.50 Sveto in svet, 23.50 Naravni parki Slovenije, Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib, dokumentarna oddaja, 0.30 Dnevnik Slovencev v Italiji, 0.55 Dnevnik, Slovenska kronika, Šport, Vreme, 1.50 Napovedujemo

SREDA, 21.04.2021, II. spored TVS

4.00 Info kanal, 8.30 Videotrak, 9.25 Kanape - Kanapé, oddaja za mlade, 10.00 Sveta maša, posnetek iz mariborske stolnice, 11.10 Dobro jutro, 13.50 Ambienti, 14.40 Vikend paket, 16.30 Nogomet - državno prvenstvo, Celje : Maribor, 19.50 Žrebanje Lota, 20.00 Ob 100. obletnici rojstva Astorja Piazzolle: Tango Nuevo, francoski glasbeni dokumentarni film, 21.35 Rokomet (Ž): kvalifikacije za SP 2021, Islandija : Slovenija, 23.20 Moje mnenje, 0.15 Ku'damm 56, nemška nadaljevanka, 1.10 Videotrak, 2.10 Info kanal

ČETRTEK, 22.04.2021, I. spored TVS

6.20 Kultura, Odmevi, 7.00 Dobro jutro, 10.05 Naravni parki Slovenije, Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib, dokumentarna oddaja, 10.50 Vrtničarji, slovenska nadaljevanka, 11.25 Vem!, kviz, 12.00 Moje mnenje, 13.00 Prvi dnevnik, Šport, Vreme, 13.35 Severna obzorja (IV.), ameriška nadaljevanka, 14.40 Slovenski utrinki, 15.05 Pod drobnogledom - Nagytó alatt, 15.40 Z kot Zofka, mozaična oddaja za predšolske otroke, 16.05 Sobotni krompir, 17.00 Poročila ob petih, Šport, Vreme, 17.25 Ugriznimo znanost, oddaja o znanosti, 17.55 Na kratko, Informacijski mehurček, 18.05 V goščavi, lutkovna nanizanka, 18.57 Dnevnik, 19.29 Slovenska kronika, Šport, Vreme, 20.00 Tarča, Globus, Točka preloma, Vreme, 22.00 Odmevi, Kultura, Šport, Vreme, 22.50 Osmi dan, 23.35 Dediščina Evrope: De Gaulle, francoski film, 1.30 Ugriznimo znanost, oddaja o znanosti, 1.55 Dnevnik Slovencev v Italiji, 2.20 Dnevnik, Slovenska kronika, Šport, Vreme, 3.15 Napovedujemo

ČETRTEK, 22.04.2021, II. spored TVS

4.00 Info kanal, 10.45 Dobro jutro, 13.30 V petek zvečer, 15.15 Sveto in svet, 16.20 Andrej Gosar: Mislec v prelomnih časih, dokumentarni portret, 17.30 Ob Svetovnem dnevu Zemlje: Samo 1 planet, 18.55 Videotrak, 20.00 Pacifiški losos, rdeča riba, ruska dokumentarna oddaja, 21.30 Ambienti, 22.00 Veliki zeleni zid, britanski dokumentarni film, 23.35 Sozvočje svetov, 0.00 Slovenska jazz scena: Jani Šepetavec, Quartet, 0.45 Videotrak, 1.45 Info kanal

»Ženske! Piceke, bilice mate?!«

V naselju Renkovci v turniški občini ohranjajo spomin na kupinarstvo, kakor so ime-

seh čez Muro in v današnjih obmejnih vaseh Madžarske. Kokošja jajca so potem pro-

kupoval jajca in kokoši po domačijah, pri čemer je želel, da so bila jajca kakovostna in da jih je kupil po nizki ceni.

Začetki te dejavnosti v Renkovcih, ki je nastala po vzoru kupinarjev na Madžarskem, segajo do začetka 20. stoletja, trajala pa je do leta 1956, ko so jo izrinile večje kmetije s perutnino. Pa tudi država take oblike trgovine ni več dovolila, in so jo prevzele kmetijske zadruga. V Renkovcih je v omenjenem obdobju zbiralo jajca in kokoši okrog sto kupinarjev. Največji kupinar je to dejavnost opravljal tudi s konjem in vozom. Ta je ob jajcih in kokoših zbiral tudi kokošje perje. Takrat je bilo zelo težko

Muzejska zbirka o kupinarstvu v vaško-gasilskem domu

novali trgovanje z jajci in perutnino. Po tej dejavnosti so v prvi polovici prejšnjega stoletja bili vaščani znani po vsem Prekmurju, pa tudi drugje. Kulturno društvo Anton Martin Slomšek Renkovci je v vaško-gasilskem domu uredilo muzejsko zbirko, o kupinarstvu so izdali tudi zbornik in posneli film, predstavljajo pa ga tudi z gledališkim nastopom na kulturnih in turističnih prireditvah.

»Uaaa, uaaa...! Ženske! Piceke, bilice mate!« se je slišalo glasno kričanje kupinarjev po prekmurskih vaseh do leta 1956. Ženske so jim prinesle kokošja jajca, ki so jih skrbno zložili v leseni zaboj s

dajali večjim trgovcem, tako da so se znašla tudi na mizah

Muzejsko zbirko so uredili člani KD Anton Martin Slomšek Renkovci

družin na Dunaju, v Budimpešti in Ljubljani.

V muzejski zbirki v prostu-

živeti le od kmetijstva, zato je pomenilo to pomemben dodatni zaslužek za družine.

Člani KD Anton Martin Slomšek Renkovci so se že leta 2003 pod strokovnim vodstvom Jelke Pšajd iz Pomurskega muzeja Murska Sobota lotili raziskovanja kupinarstva s pogovori s starejšimi krajanji ter zbiranjem dokumentarnega gradiva, fotografij in predmetov. Napisali in uglasbili so tudi skladbo z naslovom Kupinar. Zbornik o renkovskih kupinarjih z naslovom Staro jajce ma svoj glas, ki so ga izdali pred tremi leti, pa je plod več kot petnajstletnega raziskovanja članov društva in drugih vaščanov v sodelovanju s Pomurskim muzejem Murska Sobota.

Besedilo in fotografije:
Jože Gabor

V zbirki so kolesa, oblačila in oprema, ki so jo uporabljali kupinarji

slamo za sedežem kolesa ali v puto (brento), ki so jo imeli na hrbtu. Najbolj resno so se te trgovske dejavnosti lotili v Renkovcih. Renkovski kupinarji so nakupovali po vsem Prekmurju, nekateri pa tudi po slovenskih in hrvaških va-

rih vaško-gasilskega doma so shranjena stara kolesa, s kakršnimi so se vozili, in vsa oprema, ki so jo pri svoji trgovski dejavnosti potrebovali. Člana društva na prireditvah tudi z gledališkim nastopom predstavljata, kako je kupinar

URNIK VOŽENJ POTUJOČE KNJIŽNICE PIŠK MURSKA SOBOTA V PORABJU od aprila do junija 2021

KRAJ	PRIHOD	ODHOD	LOKACIJA	DATUM
GORNI SENIK	8.30	9.30	pri osnovni šoli	19. in 26. april, 10. in 24. maj, 7. in 21. junij
SAKALOVCI	9.45	10.05	pri vrtcu	19. in 26. april, 10. in 24. maj, 7. in 21. junij
ŠTEVANOVCI	10.20	11.00	pri osnovni šoli	19. in 26. april, 10. in 24. maj, 7. in 21. junij
MONOŠTER OŠ	11.15	11.45	pri osnovni šoli	19. in 26. april, 10. in 24. maj, 7. in 21. junij
MONOŠTER	12.00	12.30	pri hotelu Lipa	19. in 26. april, 10. in 24. maj, 7. in 21. junij

Potujoča knjižnica Pišk Murska Sobota bo bibliobusovo progo v Porabju obiskala po zgoraj objavljenem razporedu. Dne 19. aprila 2021 bo na progi z osebnim vozilom, ostale datume pa z bibliobusom.

Vabljeni!

www.radiomonoster.com

SLOVENC.HU

Porabje

TEDNIK
SLOVENCEV NA MADŽARSKEM

Izhaja vsak četrtek
Založnik:
Zveza Slovencev na Madžarskem
Za založnika:
Andrea Kovács

Glavna in odgovorna urednica
Marijana Sukič
Naslov založnika in uredništva:
H-9970 Monošter,
Gárdonyi G. ul. 1.;
tel.: 94/380-767;
e-mail: porabje@gmail.com
ISSN 1218-7062

Tisk:
TISKARNA DIGITALNI TISK D.O.O.
Lendavska 1; 9000 Murska
Sobota; Slovenija

Časopis podpirajo: Državna slovenska samouprava, Urad predsednika vlade, oddelek za narodnosti, Zveza Slovencev na Madžarskem in Urad vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu. Naročnina: za Madžarsko letno 2.600 HUF, za Slovenijo 22 EUR. Za ostale države 52 EUR ali 52 USD. Številka bančnega računa: HU75 11747068 20019127 00000000. SWIFT koda: OTPVHUHB